

Selvitys kotimaisten tieteellisten lehtien avoimesta julkaisemisesta

Fakta Julkaistu 17.12.2014 klo 10:26 Kirjoittaja Tommi Kutilainen

Jyrki Ilva ja Johanna Lilja tarkastelevat selvityksessään kotimaisten tieteellisten lehtien avoimen julkaisemisen nykytilaa ja rahoitusvaihtoehtoja. Kotimaiset kustantajat ovat pieniä, ja lehdet ovat hinnaltaan edullisia verrattuna suurten kansainvälisten kustantajien lehtiin. Kotimaisia avoimia lehtiä rahoitetaan tällä hetkellä seurojen tuella, valtionavulla, taustaorganisaation tai ainelaitosten tuella ja tilapäisesti säätiörahoituksella. Useimpien lehtien talous on niukkaa ja toimitus työskentelee talkootyönä tai pienten palkkioiden varassa.

Tieteellinen julkaiseminen on tutkijalle merkittävin meritoitumisen väylä. Vuosina 2011-2012 yliopistojen henkilökunnan tieteellisistä julkaisuista 21 % ilmestyi kotimaisissa julkaisukanavissa. Tieteellisten lehtien vertaisarvioituista alkuperäisartikkeleista kotimaisissa lehdissä ilmestyi noin 8 %. Muiden tieteellisissä lehdissä julkaistujen kirjoitusten, kokoomateosartikkeleiden ja monografioiden osalta kotimaisen julkaisemisen osuus oli selkeästi suurempi. Tieteenalojen välinen vaihtelu oli myös suurta. Teknillisissä tieteissä, luonnontieteissä ja lääketieteessä yli 90 % tieteellisistä julkaisuista ilmestyi kansainvälisissä julkaisukanavissa, kun taas humanistisissa ja yhteiskuntatieteissä jopa yli puolet julkaisuista oli kotimaisia. Etenkin näiden tieteenalojen kannalta kotimaisten julkaisukanavien pitäminen elinvoimaisina on elintärkeää.

Suomen- ja ruotsinkieliset lehdet julkaisevat usein tieteellisten artikkelien lisäksi myös katsauksia, kirja-arvosteluja ja keskustelua. Ne muodostavat keskeisen linkin tiedeyhteisön ja tieteenä kiinnostuneen yleisön välillä. Niillä on myös tärkeä rooli tieteen terminologian kehittämisessä.

Suurin osa kotimaisista lehdistä ilmestyy edelleen painettuna, mutta monet niistä ovat saatavilla myös elektronisena versiona. Open access -julkaiseminen on erinomainen keino lisätä lehtien näkyvyyttä, laajentaa lukijakuntaa ja kasvattaa tieteellistä vaikuttavuutta. Se tukee suljettuja julkaisukanavia paremmin myös ajankohtaisia vaatimuksia tutkimusdatan ja -menetelmien avaamisesta.

Valtionapua saavista lehdistä 22 (29 %) on kokonaan ja välittömästi avoimia. Keskeisiä esteitä avoimelle julkaisemiselle on pelko myyntitulojen menetyksestä ja tieteellisten seurojen jäsenten katoamisesta, jos tärkeimpänä jäsenetuna pidetystä painetusta lehdestä luovutaan. Jos avoimuutta halutaan edistää, onkin välttämätöntä kehittää myyntituloja kompensoiva pysyvä rahoitusmekanismi.

Kansainvälisten OA-lehtien yleisintä rahoituskeinoa eli kirjoittajamaksuja on kokeiltu vain muutamassa kansainväliselle yleisölle suunnatussa lehdessä. Tieteelliset seurakokevat kirjoittajamaksujen uhkatekijöinä ennen kaikkea kirjoittajakunnan supistumisen, sillä julkaisumaksuja ei vielä sisälly kattavasti tutkimusrahoitukseen. Viimeaikainen keskustelu saalistavista lehdistä ei sekään rohkaise ottamaan kirjoittajamaksuja käyttöön. Jatkuvuuden takia seuraktoivovat, että valtionapu säilyisi tulevaisuudessa samanmuotoisena kuin nykyäänkin. Seurat ovat myös valmiita itse tukemaan lehtiään, kuten tähänkin asti ovat tehneet. Parhaana rahoitustapana avoimelle julkaisemiselle seurakpitivät konsortiorahoitusta. Hajautettu rahoitus takaisi lehtien toimituksellisen itsenäisyyden paremmin kuin yhdestä taustaorganisaatiosta tuleva tuki. Se olisi parempi suoja talouden ailahteluja ja valtionhallinnossa tapahtuvia muutoksia vastaan.

Lehtien taloudesta tehty selvitys osoittaa, että välitön avoimuus saattaa vähentää tuntuvasti myyntituloja. Embargollinen eli viiveellinen julkaiseminen sen sijaan näyttää lukujen perusteella turvalliselta vaihtoehdolta. Myös rinnakkaistallennuksen salliminen voi olla luonteva väylä kohti avoimuutta, varsinkin lehdille, joiden paperiversiolla on laaja levikki. Pitkän tähtäimen kokonaisratkaisuksi rinnakkaistallennus ei kuitenkaan ole yksinään riittävä malli, sillä se ei todennäköisesti tulevaisuudessakaan ole täysin kattavaa. Lehdet joutuisivat joka tapauksessa arvioimaan politiikkaansa uudestaan siinä vaiheessa, kun lehden paperinen tai muu maksullinen versio ei enää olisi kannattava. Siksi selvityksen johtopäätös on, että tavoitteeksi on otettava open access -lehtien osuuden nostaminen vähintään 50 prosenttiin valtion tukea saavista lehdistä ja kestävä rahoitusmallin kehittäminen tätä varten. Tavoitteen toteuttamiseksi selvityksessä esitetään pilottihanketta vuosille 2015-2017.

Lisätietoja

Jyrki Ilva ja Johanna Lilja: [Kotimaiset tieteelliset lehdet ja avoin julkaiseminen: selvitys mahdollisista rahoitusmalleista](#), Tieteellisten seurain valtuuskunta, Helsinki 2014.